

Dějepisná olympiáda
51. ročník, 2021/2022
Ústřední kolo – zadání I. kategorie

přidělené soutěžní číslo	body celkem

Jméno a příjmení:

Tematické zaměření ročníku: „**Šlechta v proměnách času**“.

Důležité upozornění – u každé otázky je rámeček, který uvádí maximální počet bodů za otázku, do prázdného políčka se pak doplní získaný počet bodů. Celkem je možné získat **100 bodů**.

Službu svů vzkazujeme, urozený pane.

Tímto obligátním vstupním pozdravem mezi šlechtici Tě vítáme, náš milý soutěžící, v testu Ústředního kola Dějepisné olympiády. Již po tři kola se společně věnujeme bádání nad historií šlechty a její roli v dějinách našich zemí. Ani toto finální kolo nebude jiné. Budeme sledovat šlechtu z různých úhlů pohledu a skrze různé prameny, abychom mohli alespoň trochu nahlédnout do jejího světa tak, jak jej vnímali příslušníci tohoto stavu. Přejeme Ti mnoho zdaru!

Službu svů vzkazuji VMti, duostojný v Božě otče, urození páni, urození a stateční rytíři, urozené vládky, moudří a opatrní páni a přátelé moji milí! Psaní, kteréž ste mi ráčili učiniti, mne v něm tím dotýkajíce, že jste VMti na radu mou s královstviem Českým k těm smluvám přistoupili oc: za to se nestydím, že jsem VMtem k tomu radil, a radil jsem jako ten, kterýž z povinnosti obmýšlejí tohoto království dobré a zemí k němu příslušejících, nic méně o jednu, než jako o druhú, aby mohlo to království a ty země v svornosti a v lásce státi a o sobě to přemýšleti, což by dobrého a poctivého těch zemí bylo, jakož jiná království a panování tím stojí v křesťanství i pohanech, a kdež toho není, v zahynutí přicházejí. Pak já jsa rodič v též zemi Moravské, i předkové moji, a maje v ní to, čehož mi pán Buoh ráčil puojčiti do vuole své, radil jsem tak dobře sobě jako VMtem, poněvadž v ní statek jmám. A radil jsem věrně a spravedlivě, hledě více na ty věci, kteréž potomně budou, než kteréž nyní jsou. A z toho pánu Bohu všemohúciemu děkuji, že ani předkové moji ani já nikdy jsme k tomu neradili, aby v jaké roztržení to království a ty země mezi sebou jměly přijíti, než o to a pro to i popelem náš statek položen jest.

Úkol č. 1

Šlechta byla od svých nejstarších počátků vázána jednak k osobě panovníka, zároveň však také k zemi, v níž žila. Jak ale vlastně vnímala sebe sama a svou roli v zemi a společnosti? Co to znamenalo být šlechticem, členem zemské šlechtické obce? O co měla taková osobnost usilovat a čím se řídit? Dobrý obrázek o tom poskytuje např. výše uvedený list Viléma z Pernštejna moravským stavům z roku 1518. Pozorně si jej přečti a potom odpověz na následující otázky:

a) Vilém z Pernštejna uvádí v tomto textu dvě skutečnosti, díky nimž se považoval za příslušníka moravské zemské šlechtické obce (a uvádí je tam jako důvody, proč radil sobě i ostatním členům šlechtické obce dobře). Které dvě skutečnosti to jsou?

b) Zakroužkuj, o které věci má šlechtic ve svém konání podle jeho mínění usilovat:

bohatství - dlouhodobě orientovanou politiku - nezávislost země - obranu víry –
osobní prospěch - prospěch zemí Koruny - rovné postavení všech zemí Koruny -
soudržnost zemí Koruny - získání úřadů a společenského postavení

6	
---	--

Úkol č. 2

Rodové državy byly základem a předpokladem politické moci šlechtice (vzhledem k tomu, že účast na zemských sněmech a také zastávání pozic na zemských úřadech bývaly dosti nákladné podniky). Zkus spojit níže uvedené význačné šlechtické rody s jejich rodovým či jinak významným sídlem (uvažujeme o předbělohorském období):

a) Krakovští z Kolovrat	1) Budyně
b) Lichtenštejnové	2) Bludov
c) páni z Lipé	3) Česká Lípa
d) Lobkovicové	4) Český Krumlov
e) Pernštejnové	5) Hasištejn
f) Rožmberkové	6) Krakovec
g) Zajícové z Hazmburka	7) Mikulov
h) Žerotínové	8) Pardubice

a - _____ , b - _____ , c - _____ , d - _____ , e - _____ , f - _____ , g - _____ , h - _____ .

8	
---	--

Úkol č. 3

Být šlechticem usazeným v zemi znamenalo mít také možnost (a vlastně i zodpovědnost) zapojit se do politického života své země. Ovšem, mluvíme-li o našem státu jako o zemích Koruny české, již ze samotného názvu vyplývá, že nešlo o jedinou zemi, nýbrž o několik zemí, které měly své samostatné politické orgány – zemské sněmy – a ty mohly rozhodovat samostatně. To mohlo mezi nimi vyvolávat vzájemné rozpory a řevnivost. Jako to bylo např. v roce 1453.

Přečti si níže uvedenou ukázkou z Knihy tovačovské a odpověz na otázky pod ní.

Když pak po roce⁶⁾ týž král Ladislav byl do Čech vzat a korunován v Čechách, tehdy páni Čeští ku pánům Moravským učinili jsú řeč skrze pana Alše Holického⁷⁾ těmito slovy:

„Páni Moravané! Učinili jste všetečně, ješto vám nepříslušelo, že jste prvé krále jeho milost do své země uvedli a za pána přijali před námi, nám toho neohlásivše, ješto my měli jsme to prvé učiniti a vy nás s tím čekati, jakožto úd království tohoto po hlavě jíti. Protož žádáme od vás toho nápravy a zvláště toho, aby jste znovu, při přítomnosti naší, krále Jeho Milost sobě za pána vzali; neb jste vy manové koruny České.“

Páni otcové naši, uprosivše sobě potaz, poručili jsú řeč panu Vaňkovi z Boskovic,⁸⁾ kterýžto slovem všech Moravčicův pověděl jest:

„Páni Čechové! Jakož jste na nás v přítomnosti krále Jeho Milosti puotku učinili o přijetí Jeho Milosti za pána našeho a do země naší uvedení a k tomu pravíc, že bychom toho bez vás učiniti byli nemohli aneb neměli a nás za své many pokládající a úd koruny, — takto všickni pravíme: že, což jsme učinili, že jsme učinili slušně, řádně a právě, aniž jsme povinni byli, vás v tom co čekati, ani po vás jíti; neb jsme učinili pánu svému dědičnému to, což jsme otcí Jeho Milosti a Jeho Milosti dědicům slibovali, kterýž dědic teď stojí. Od Jeho Milosti nikdy jsme se v jeho mladých létech nedělili ani lúčili, ale jsme se drželi spravujíc se v řádu našem až do let Jeho Milosti, ani žádných pánuov jiných hledajíc, jakož jste vy páni Čechové to činili, hledajíc sobě pánuov a krále jiného v letech Jeho Milosti mladých, jakožto kníže Albrechta Mnichovského i jiných v říši knížat.⁹⁾ K tomu *my*¹⁰⁾ se známe, že jsme úd koruny, *ale*¹¹⁾ ve všem urození i v statcích i v místech tak svobodní jako vy, páni Čeští; ale nejsme žádní manové, než svobodní páni tak dobře jako vy, a není nám potřebí v *dědicích*¹²⁾ pánuov našich nikdy v žádných slibích vás čekati než svobodně muožem. A událo-li by se též, jako i nyní, pána dědič-

a) Co vyčítali čeští páni moravským stavům? Urči, které z uvedených vět správně odráží klíčové myšlenkové koncepty „žaloby“ českých pánů:

I. Moravané vůbec nemají právo si samostatně přijmout nového panovníka.	ANO/NE
II. Moravané mohou přijímat panovníka teprve až po českých stavech.	ANO/NE
III. Moravské stavy jsou podřízené Koruně české, jejíž hlavou jsou české stavy.	ANO/NE
IV. České stavy považují proběhlé přijetí panovníka ze strany moravských stavů za procedurálně chybné a neplatné.	ANO/NE

b) Jak odpověděli Moravané? Opět urči, které věty odráží jejich pozici.

I. Moravské stavy postupovaly zcela podle práva.	ANO/NE
II. Morava je nezávislá a může si dělat, co chce, bez ohledu na ostatní země.	ANO/NE
III. Moravané přijali krále na základě dědičného práva, zatímco české stavy se ho nejprve bezprávně zřekly.	ANO/NE
IV. Moravské stavy neuznávají svou podřízenost Koruně české.	ANO/NE
V. Moravské stavy mají stejné postavení jako české a není žádný právní nárok českých stavů na prvenství při volbě panovníka.	ANO/NE

c) Za kterého panovníka k tomuto sporu došlo (napíš jeho jméno včetně jeho přízviska nebo rodové příslušnosti)? _____

Úkol č. 4

V našich zemích bylo pro šlechtice velmi obtížné dosáhnout královské hodnosti. Jak už víš i z předchozích kol, jediným příslušníkem šlechtického stavu, kterému se podařilo tohoto postavení dosáhnout, byl Jiří z Poděbrad. Ačkoliv měl své sídlo na Poděbradech, jeho rod byl českou větví starodávného moravského rodu. Napiš tedy:

a) Ze kterého moravského rodu pocházel? _____

b) Z níže uvedených erbů vyber ten, který patřil tomuto rodu: _____

I.

II.

III.

IV.

V.

VI.

c) Jak se jmenovala manželka Jiřího z Poděbrad (a ze kterého rodu pocházela)?

d) Z výše uvedených erbů vyber správný erb jejího rodu: _____

4	
---	--

Úkol č. 5

Když už jsme u vynikajících osobností – dokážeš doplnit jména významných českých a moravských šlechticů na základě jejich charakteristik?

A. Jeho sestra Johanka byla manželkou českého krále. Procestoval západní Evropu, ale největšího významu dosáhl jeho rod za jeho syna, který se stal nejvyšším zemským purkrabím. Jedná se o _____.

B. Díky své ctižádosti se stal jednou z nejvýznamnějších osobností v zemi. Zapojil se do dosazení Jindřicha Korutanského za českého krále a zasáhl i do volby pozdějšího prvního Lucemburka na českém trůnu. Jedná se o _____.

C. Jedná se o bájného zakladatele významného jihočeského rodu, o němž toho mnoho nevíme. Působil ve službách Přemyslovců a zastával funkci královského stolníka. Jedná se o _____.

D. Jeho otec byl husitským vojevůdcem a blízkým příbuzným krále Jiřího z Poděbrad. On sám pak byl dokonce jmenován hejtnanem Markrabství moravského. Jedním z jeho nejvýznamnějších činů bylo sepsání Knihy tovačovské. Jedná se o _____.

4	
---	--

Úkol č. 6

Základním zákonem, vlastně první „ústavou“ naší země, která vešla v platnost a již se řídil život (nejen) naší šlechty, byl dokument, jehož dva úryvky můžeš vidět na obrázcích níže. Pročti si jeho text a odpověz na otázky pod ním.

Léta božieho tisícieho pětistého: za najjasnějšího kniežete a pána, pana Wladislawa Uherského a Českého krále oc. a markrabi Moravského oc. kterýž jest rozmnožitel pokoje, řádu a práv, sauduow a sprawedliwosti mezi všemi swými poddanými, a skutečně to chtě a dokonce riedě, aby bohatý i chudý pod Jeho Milostí pokoje a sauduow a sprawedlnosti mohl užiti, a k tomu aby se mohl každý wystřieci a wywarowati, kteréž pokuty jsú, kdožby pokoje a práv a sauduow a sprawedlnosti rušitel byl: ráčil jest JM^t powolenie dáti pánuom a rytieřstwu w koruně České, aby swá práwa po všech dskách (i privilegii na Karlštejně*) vyhledali, a to w jedny kniehy všeecko sepsali; a to s pilností přehlednúc, aby wážili, práv swých aby přičinili nebo ujali, tak jakž od starodáwna býwalo, a to aby w jedny kniehy složili;

Tu pak páni a rytieřstwo (toho času jakož se nahoře píše) na sněmu obecniem s pilností sú wážili, což w těchto knihách psáno stojí: najprwé, pročby měl člowěk čest ztratiti, hrdlo anebo statek; a potom sú to wážili, kterak jest saud zemský w swé moci a w swé sláwě od starodáwna i nynie držán byl, kterýmžto saudem najwětší řád a pokoj w zemi české zachowáwan byl. Protož páni a rytieřstwo, znamenajíc tiem saudem takowý základ řádu a pokoje, kázali sú všeecky věci sepsati, kterakby měli bohatí i chudí při tom saudu se zprawiti, počnúc od puohonu až do žaloby, a po rozsúzení aneb po staném práwu, kterakby každý mohl swého dosáhnúti; a skrze by kohokoliwěk zlehčenie toho saudu přicházelo, skrze toho by řád a pokoj rušen byl.

a) Jak se tento zásadní právní dokument našich dějin nazývá? _____

Na základě údajů z dokumentů napiš:

b) Ve kterém roce byl tento dokument vydán? _____

c) Která osoba byla jeho oficiálním vydavatelem (napiš jeho/její celé jméno včetně rodu a jeho hodnosti)? _____

d) Kdo byl jeho skutečným „autorem“, z jehož podnětu a úsilí tento dokument vznikl?

e) Které zdroje tento autor/tito autoři při jeho sestavování využili (přímo v textu jsou dva jmenovány)? _____ , _____

e) Platil tento zákon ve všech českých zemích? Pokud ne, ve které/kterých platil?

f) Tvůrci dokumentu v jeho textu zmínili několik skutečností (myšlenkových konceptů), které považovali za klíčové pro svou současnou společnost a jejichž ochraně či posílení měl vydávaný dokument pomoci. Z nabídky vyber a vypiš, které to byly:

čest - pokoj – pokuty – povolení - právo – rozdělení společnosti na bohaté a chudé – (řádný) soud - spravedlnost – statky - vzdělání

_____ , _____ , _____ , _____ , _____

12	
----	--

Úkol č. 7

Sada následujících otázek se zaměří na téma zahraničních cest, které podnikali renesanční šlechtici. Většina z otázek vychází z doporučené kapitoly knihy Jaroslava Pánka o cestě, kterou podnikl mladý šlechtic Vilém z Rožmberka. Splň jednotlivé úkoly.

A. První životopis Viléma z Rožmberka (1535-1592) sepsal rožmberský archivář, knihovník a kronikář Václav Březan. Své dílo začal sepsovat v roce 1610. Přečti si úryvky textu popisující zahraniční cestu mladého Viléma z Rožmberka a odpověz na otázky.

„Král Maxmilián toho roku měv do Čech přivézti paní manželku svú, arcikněžnu Marii, z Hišpánie, oddav se na cestu do Vlach do Genua a odtud pustiti se míně a plaviti po moři k hišpánské zemi do Varselony pro tůž paní královú, manželku svú, kdež tehdáž býti ráčila, a odtud zase (slovo záměrně vynecháno) do Genua navrátiti se. Arcikníže Ferdinand pány české k vypravení do Vlach dle průvodu dáni tak slavné arcikněžně napomínati a žádati ráčil, i pana vladaře ...“

a) Za jakým účelem se Vilém z Rožmberka vypravil na zahraniční cestu popsanou v textu?

b) Na území které dnešní země se tehdy Vilém vypravil? _____

c) Napiš současnou češtinou název města, které bylo cílem Vilémovy cesty:

d) Napiš dnešní název *Hišpánie*: _____

e) Na současné mapě vyznač trasu mezi dvěma městy, kterou Maxmilián Habsburský vykonal z Vlach do Hišpánie:

B. Zahraniční cesta, o které ses dozvěděl výše, inspirovala Viléma z Rožmberka v mnoha životních oblastech. Napiš čtyři věci, které Viléma z Rožmberka okouzly tak, že je přenesl i na území rožmberského panství. S první odpovědí ti pomůže dřevořez z roku 1583. U dalších pak vycházej z literatury.

C. Vilémův současník Mikuláš Dačický z Heslova ve své básni šlechtice cestující do Vlach varoval. Přečti si verše a odpověz na otázku. Před kým a čím báseň varovala?

*Slejšchal jsem od děda tvého,
že jest tam vrch všeho zlého.
Rádi vidí mladé hosti,
pokudž jmají peněz dosti,*

*zvláště pak bohaté pány,
stříbrem, zlatem premovány.
Jediž předce, měj se dobře,
vlaský fraucimor tě vodře.*

Úkol č. 8

Jak ale vypadal „běžný život“ šlechtice? S kým se vlastně takový šlechtic ve svém životě nejčastěji potkával, kdo tvořil jeho „sociální bublinu“, jak dnes říkáme?

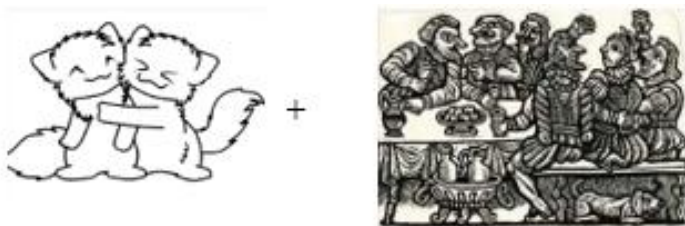
Zkus určit tři hlavní skupiny sociálních kontaktů šlechtice (tj. lidí, s nimiž se setkával, hostil je, psal jim listy apod.). Obrázky přináší indicie pro tvé odpovědi.

a)

b)

c)

Úkol č. 9

V průběhu soutěže jsi měl/a také možnost seznamovat se i s dobovými výrazy, které šlechtice v jeho životě provázely. Zkus tedy vysvětlit níže uvedená slova:

a) manství: _____

b) půhon: _____

c) desky: _____

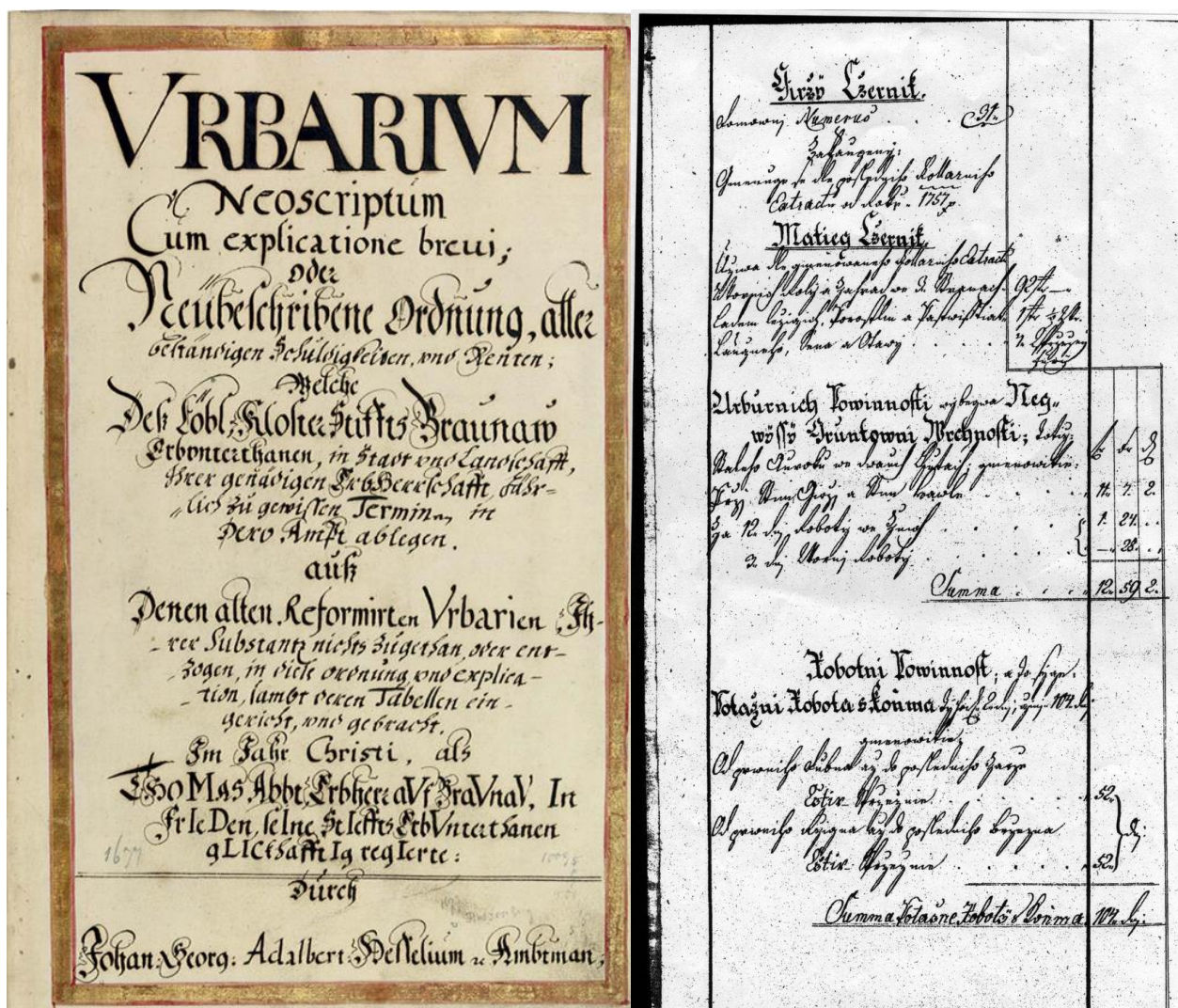
d) trh: _____

e) rok (ve smyslu rokování): _____

f) poručník: _____

Úkol č. 10

V 16. století se rozvíjelo podnikání šlechty, která musela trávit čím dál tím více času správou svého panství. Prohlédni si dva obrázky (pro naše potřeby byly zvoleny mladší dokumenty než z 16. století) a splň úkoly.

A. Napiš český název typu dokumentu, který je na obrázcích a byl klíčový pro správu šlechtického dominia: _____

B. Přečti si tvrzení a urči, zda jsou pravdivá. Při řešení vycházej z příložených obrázků, ale použij i znalosti z literatury.

a) Dokument sloužil k zaznamenání výše robotní povinnosti konkrétních poddaných.

ANO/NE

b) Dokument sloužil k zaznamenání výše peněžních dávek, které poddaní odevzdávali vrchnosti.

ANO/NE

c) Dokument sloužil k zaznamenání výše naturálních dávek, které poddaní odevzdávali vrchnosti.

ANO/NE

d) Šlechtic mohl na svém území kdykoliv podle své vůle změnit výši vymáhaných dávek.

ANO/NE

C. Šlechta vybírala od svých poddaných dávky nejčastěji dvakrát do roka. A to na svátek dvou světců. Jednalo se o:

Svatého _____ a svatého _____.

7

Úkol č. 11

Vilém z Rožmberka ustanovil na svém panství regenta. Ten sepsal svou vlastní veršovanou autobiografii. Přečti si úryvek z autobiografie a odpověz na otázky.

*Toho roku také přidáno jest mu od Pána Boha umění,
v kteréž v tomto světě poslední není.*

*Rybníky a stoky začal měřiti,
čemuž mnozí nechtěli věřiti.*

- a) Napiš současné synonymum ke slovu regent: _____
- b) Na základě indicií napiš celé jméno Vilémova regenta: _____
- c) Napiš jméno dvou největších rybníků, které rožmberský regent zbudoval:
_____, _____

4

Úkol č. 12

Právo razit mince patřilo tradičně odedávna výhradně panovníkovi. Od počátku novověku však někteří šlechtici dosáhli na panovnických svolení razit své vlastní mince – až na výjimky šlo sice spíše o prestižní záležitost než o skutečný, velký byznys, nicméně prestiž hrála u šlechticů vždy velmi důležitou roli. Zkus určit, kterému rodu patřily následující ražby:

- a) _____
- b) _____
- c) _____

- a) _____
- b) _____
- c) _____

4

Úkol č. 13

Předmět na fotografii se nedochoval v originále ze 13. století, můžeme však sledovat jeho zdařilou kopii. Napiš:

a) Jak se tento předmět nazývá?

b) Které instituci patřil?

2

Úkol č. 14

Následující dokument byl vydán v době, kdy bylo třeba urovnat vztahy mezi šlechtou a městy. Důkladně si ho přečti a poté odpověz na otázky. Vycházej pouze z informací, které úryvek obsahuje. (Používej počestěný pravopis i podobu slov.)

a) Ze kterého roku pochází uvedený dokument? _____

b) Kde se konal sněm? _____

c) Ve kterém období? _____

d) Kdo z království českého se ho účastnil? _____, _____, _____, _____

7

Úkol č. 15

Jak se nazývá fáze (období, druh uměleckého slohu), která stojí mezi vrcholnou renesancí a barokem?

Jedním z příkladů sochařství tohoto období jsou tyto reliéfy. Na základě studia doporučené literatury zkus určit, ze kterého zámku pocházejí?

2

Úkol č. 16

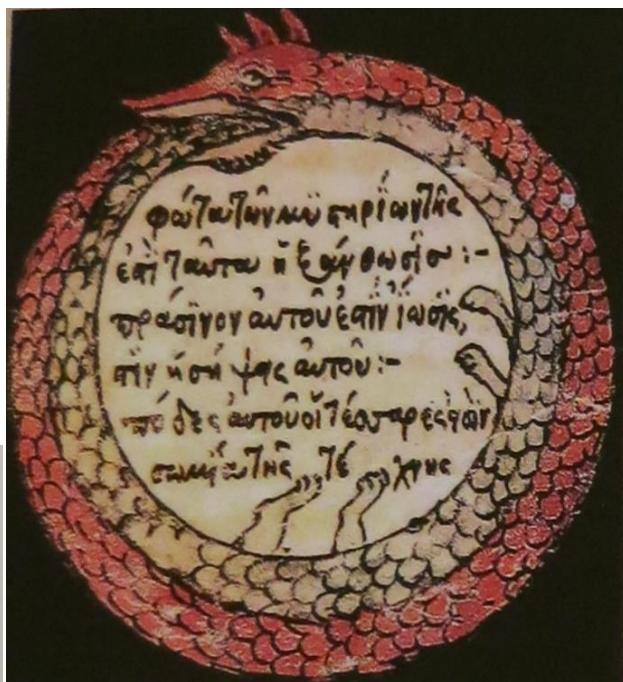
Následující ilustrace zobrazuje symbol jedné z oblastí zájmů mnohých šlechticů dané doby. Rozhodni, které zvíře se na ní objevuje:

Co toto zvíře dělá:

O který zájem šlechty se jedná:

Nápovědou ti může být jméno jedné z osobností, která se tomuto oboru věnovala.

Handwritten text in Cyrillic script, likely a signature or name, possibly related to the historical figure mentioned in the text.

3

Úkol č. 17

Spějeme ke konci našeho putování za šlechtou. Přenesme se v této poslední otázce už do naší současnosti. Dokážeš doplnit informace vynechané v následujících původně internetových textech? Jedná se o pozvání k seznámení se dvěma historickými objekty. Na volná místa doplň slova z nabídky pod textem.
(Texty jsou mírně upraveny.)

Moravské Atény se představují v Senátu

„Návštěvníci uvidí předměty, kterými se v té době obklopovala bohatá šlechta. Zvláště jsme se zaměřili na osobu tehdejšího majitele města Ladislava Veleny _____ (1),“ vysvětluje vedoucí _____ (2) muzea Robert Jordán.

„_____ (3) šlechtic, zvláště bohatý jako Ladislav, se obklopoval množstvím nejrůznějších předmětů s vysokou užitnou, ale i uměleckou hodnotou. Dnes se nám toho bohužel z původního vybavení zámku mnoho nedochovalo,“ upřesňuje Jordán.

Podle vedoucího muzea se Velenův majetek, který roku _____ (4) propadl konfiskaci, roztrousil do řady zemí. (2017)

1. ze Šternberka, z Kroměříže, ze Žerotína, z Třebové
2. boskovického, moravskotřebovského, olomouckého, moravskobudějovického
3. gotický, barokní, renesanční, husitský
4. 1415, 1526, 1622, 1648

Audience _____ (5) na zámku _____ (6)

„Vévoda bude opět pobývat na svém sídle, kde se s ním mohou návštěvníci setkat, osobně s ním pohovořit a dozvědět se více o době, kdy žil a vedl boje na evropských kolbištích třicetileté války.

Jedná se o součást první prohlídkové trasy.

Vévoda koupil panství v roce 1622 za 150 000 zlatých. Za doby jeho vlády hospodářsky vzkvétalo a bylo povýšeno na _____ (7). Po r. 1634, kdy byl zavražděn _____ (8), panství připadá Matyáši z Gallasu. (2019)

5. Petra Voka z Rožmberka, Albrechta z Valdštejna, Karla staršího ze Žerotína, Ferdinanda II. Štýrského
6. Jičín, Cheb, Frýdlant, Budyně
7. vévodství, knížectví, markrabství, království
8. v Praze, v Budyni, v Chebu, v Olomouci